

חרישה בכלאים – מבואר בגמרא שאין בה איסור.

רש"י פרש שבשעת חרישה אין כלל כלאים. ויש מפרשים (עתורא"ש) אף חרישת שדה או כרם של כלאים אין בה איסור אלא משום 'מקיים'. ונחלקו בדבר אמוראים במסכת מכות (כא); יש אומרים שחייב משום 'זורע' שהרי מחפה את הזרעים בחרישתו, ויש אומרים שאינו חייב אלא משום מקיים. נמנו וגמרו המחפה בכלאים לוקה (שם).

דפים ב – ג

ג. א. שביעית בזמן הזה, מדאורייתא או מדרבנן?

ב. מה דין השקאת השדות בשביעית?

ג. אלו עבודות הארץ אסורות בשביעית מהתורה ואלו מדרבנן ואלו מותרות?

ד. מה דינו של החורש בשביעית?

א. לדברי רבי שביעית בזמן הזה מדרבנן, ולחכמים – מדאורייתא.

להלכה נחלקו הראשונים בדבר. וראה בבירור השיטות, בבית הלוי ח"א א; משיב דבר ח"ב קונטרס דבר השמטה; חזון איש שביעית ג, ז-ח; שבת הארץ, במבוא; שפת אמת; שו"ת אור לציון ח"א יו"ד כו.

ב. מבואר במשנתנו שמשקים בית השלחים בשביעית. ופירש אביי, בשביעית בזמן הזה דרבנן וכרבי, והתירו חכמים במקום הפסד. ורבא אמר: אפילו כחכמים החולקים על רבי וסוברים שביעית נוהגת בזמן הזה מהתורה, אין איסור תורה בהשקיה לפי שאינה מהעבודות המפורשות בתורה (הלכך התירו במקום הפסד). א. נחלקו הראשונים (עתוס' להלן ו: ד"ה מרביצין, ושאר ראשונים) האם משקים בית הבעל בשביעית. ונראה שלהלכה אין להשקותה. ולענין הרבצה יש להקל (עפ"י חזון איש קלד, יג. וע' גם חדושים ובאורים להלן ו).

ב. כתב הנמוקי-יוסף ועוד ראשונים: אין חילוק בין השקיה ממי מעיין או ממי הקילון. ואילו הריטב"א (ב. ד"ה ובשביעית; ג. ד"ה מה זריעה) כתב שלא התירו בשביעית השקאה ממי הקילון שהיא טרחה מרובה, כבמועד.

עוד בענין השקאת והרבצת שדה הלבן בשביעית – להלן ו:

השקאת האילן; מבואר בברייתא להלן שממלאים נקעים מים תחת הגפנים בשביעית.

א. הדבר שנוי במחלוקת בית שמאי ובית הלל במקום אחר, אם מותר להשקות בעיקר האילן או רק על הנוף. וכתבו ראשונים לחלק בין אילנות העומדים בבית השלחים שאם לא ישקם ייפסדו, ובין אילנות שאינם בבית השלחים (עתורא"ש בשם הראב"ד). ובחזון איש (קלד, יג) צדד להלכה שכל אילנות כבית השלחין הם.

ויש צד לומר שכשמשקה לאילן שלא ייפסד, מותר באותה השקאה להשקות אף יותר מכדי הצורך, אף אם ההשקאה תשביח את העץ, כי דוקא השקאה אחרת שאינה אלא להשבחה אסור אבל לא באותה השקאה שמשקה לקיומו. ואולי יש להחמיר בדבר (ע' שמירת שבת כהלכתה ח"ב פרק סז הערה סג).

ב. היו האילנות נטועים עשרה לבית סאה או רצופים יותר – משקים כל השדה. ואם מרווחים יותר – מושכים מים מאילן לאילן אבל אין משקים (עפ"י חזון איש שם).

- ג. לדברי רבא, אין איסור תורה אלא באבות מלאכה – זריעה וקצירה, ובתולדות המפורשות בתורה – זמירה ובצירה. וחכמים אסרו [וגם הסמיכו איסורם על הכתובים] שאר עבודות, כגון ניכוש (= עקירת עשבים רעים), עידור (בגפנים חדשים, שיש בו טירחה. עפ"י רש"י שלפנינו), כיסוח (= חיתוך עשבים רעים), קירסום (= באילנות, כענין זימור בגפנים ואולם אינם זהים. עהז"א שביעית כא, טו), זירוד (= קיצוץ ענפים, לחים ויבשים), פיסוג (= הטיית ענפים / סמיכתם שלא ישתלשלו לקרקע. ויש מפרשים: לשון ניתוח, שקוצץ כל הענפים או רובם), זיבול, פירוק (אבנים שעל שרשי האילן), איבוק (רש"י: כיסוי השרשים באבק. הערוך: הסרת האבק מהאילן), עישון. כל אלו הן עבודות חשובות (נמוקי יוסף) השייכות בשדה ובכרם [בדומה לזריעה המפורשת בתורה].
- קשקוש הויתם ועידור הגפנים (הישנים. עפ"י רש"י), ומילוי נקעים במים ועשיית עוגיות לגפנים (= הפירה עגולה סביב העץ לקיבוץ המים) – מותרות (וע"ע להלן ד). ודוקא קשקוש הנועד לסתימת הנקעים הותר משום הפסד, אבל להברות האילן אסור (ויש מפרשים: 'לברוא' – מלשון כריתה ופילוס). וכן אסור לסקל את השדה בשביעית (תשמטנה מלקשקש, ונטשתה – מלסקל).
- [מותר להתליע האילן ולזוהמו (= למרחו בזבל) כי פעולות אלו נעשות לקיום האילן. הגיוס אסור לפי שהוא משבח ומפתח את האילן, אבל סיכת שמן לאילן הגיוס מותרת, מלבד סיכת פגי תאנה שהיא מפטמת ומשביחה, אינה מותרת אלא עד ראש השנה. עפ"י ע"ז נ].
- משמע בגמרא שרבי יוחנן וכן אביי סוברים שתולדות שאינן מפורשות בתורה חייבים עליהן.
- א. התורא"ש כתב [בישוב דברי הברייתות אהרדי, ודלא כפרש"י]: עידור בשדה הלבן אסור שהוא כעין חרישה, אבל עידור שתחת הגפנים מותר כמו קשקוש בזיתים, דלאוקמי אילנא הוא (וכעין זה כתב השפת-אמת מסברת עצמו, וכ"כ בדעת הרמב"ם. ויש שלא גרסו בברייתא 'עידור' וסתמו שבשביעית מותר. ע' נמו"י. וכן משמע בריטב"א ובכס"מ שלא גרסו ברש"י כחילוק הנ"ל. ע' חזו"א שביעית יז, כ).
- ב. יש שנקטו בדעת הרמב"ם שאיסור זמירה בשאר אילנות – דאורייתא. ואולם החזו"ן איש (שביעית כא, טו א), חלק על כך, שאינו אלא מדרבנן (ע"ע אגלי טל, זורע סק"ד; מאור ישראל).
- ג. הורדת שאר פירות האילן בכלי כדרכם, כגון גודר בתמרים ואורה בתאנים ומוסק בזיתים – בכלל 'בצירה' הם, וכמפורש בתורה הוא (מנחת חינוך שכט, ב).
- ד. נטיעה בשביעית, מבואר ברמב"ם (שמיטה ויבל א) שאין לוקים עליה. ויש שנקטו לדבריו שאינה אסורה מהתורה (ע' מהר"י קורקוס). ובחזו"ן איש (שביעית יז, כ כא, טו) פירש (עפ"י גטין נג): שאסור מדאורייתא כי הנטיעה כלולה בזמירה, אלא שאין עונשים מן הדין (וע' גם בר"ש שביעית א, א).
- נטיעת זרעי אילן, כתב החזו"ן איש (שביעית יז, כ) עפ"י הירושלמי שהרי זה 'נוטע' ולא 'זורע'. וזה דלא כהמנחת-חינוך (שכו, ד) שנקט מסברא פשוטה להפך.
- ה. כתבו כמה פוסקים שאפילו מלאכות דאורייתא כגון זימור, מותרות בשביעית לאוקמי אילנא (עפ"י שבת הארץ א, כ ועוד. ובמנחת שלמה ח"א נא, ח צדד בזה. ע"ש).
- ו. נראה שאף הסוברים שהתולדות אסורות מהתורה, אין איסור דאורייתא כשעושה בשינוי. ואפשר עוד שכל שאינו מתכוין לעבודת הארץ אינו אסור אלא מדרבנן (ע' חזו"ן איש שביעית יח, ו). וע"ע תוס' להלן ד: ד"ה מפני).
- ז. החורש וזורע במכונה חשמלית, דינו כחורש וכוורע ממש, ואינו נחשב כתולדה (עפ"י חזו"ן איש שביעית כה, לח).

ד. החורש בשביעית, נחלקו רבי יוחנן ורבי אלעזר; אחד אמר לוקה (לתירוץ אחד בתוס' ד"ה רבי) היינו רבי יוחנן. וכן אפשר שסובר רבי עקיבא. עתד"ה שהרי, ואחד אמר אינו לוקה. (נחלקו אם יש ללמוד בכלל

ופרט וכלל' לאסור כל מלאכות כעין הפרטים, או שמא מכך שפירט הכתוב כמה פרטים בא לומר שאינו חייב אלא על המפורש).

א. להלכה קיימא לן שהחורש בשביעית פטור, שכן משמע שגם רבא סובר כן, כרבי אלעזר (חזו"א שביעית יז, א עפ"י הרמב"ם).

ב. האחרונים נקטו שלכל הדעות חרישה בשביעית אסורה מהתורה [באיסור עשה ד'תשבות'. והלא אפילו קודם השביעית שלשים יום אסור מהתורה], אלא שנחלקו לענין מלקות בלבד. וכן נמצא להריטב"א (עפ"י שער המלך ריש הלכות שמיטה ויובל; מנחת חינוך קיב, א; חזון איש שביעית יז, א; שפת אמת; אבי עזרי ריש הלכות שמיטה). ואולם יש שנקטו שהחרישה אסורה מדרבנן (כן כתב תור"ד כאן. וכן הרמב"ן במכות – הובא בשעה"מ שם; מאירי. וע' בספר מאור ישראל (ד): שנקט בפשיטות בדעת הרמב"ם (שמיטה א, ד) שהוא מדרבנן).

ג. יש מי שכתב שחרישה באילנות בשביעית אסורה משום 'נוטע'. ובחזון איש (יה, א-ג) דחה דעה זו.

דפים ג – ד

ד. מה דין תוספת שביעית לפניה ולאחריה?

רבי עקיבא דרש מבחריש ובקציר תשבת לאסור חריש של ערב שביעית הנכנס לשביעית וקציר של שביעית שיצא למוצאי שביעית. ורבי ישמעאל העמיד הכתוב בשבת בראשית ולא בשבת הארץ, והסיקו שלדבריו תוספת שביעית הלכה למשה מסיני, ונאמר בהלכה שרק עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה, מותר לחרוש כל השדה בשבילן, אבל זקנות אסור שלשים יום קודם ראש השנה.

והסיק רב אשי שכן סבר רבן גמליאל ובית דינו שהלמ"מ היא, והם אמרו שההלכה נאמרה רק בזמן שבית המקדש קיים, אבל בזמן שאין ביהמ"ק קיים מותר לחרוש עד השנה השביעית.

א. לפי מה שפירש רבי יוחנן דברי רבן גמליאל ובית דינו, תוספת כל שהיא צריך להוסיף בכל אופן, דומיא דשבת בראשית (עפ"י תוס').

ב. מדברי תורא"ש נראה שלרבי עקיבא, החורש בתוספת שביעית – לוקה [ויש מפרשים מכת מרדות מדרבנן (עריטב"א), והתורא"ש דחה דעה זו], והוא הדין לתירוץ רב אשי אף לרבי ישמעאל ולרבן גמליאל, בזמן שבית המקדש קיים – לוקין על תוספת שביעית.

ויש להעיר שבספר מנחת שלמה (ח"ג קכא, ב) נוטה מצד הסברא שאין מלקות כלל על תוספת שביעית שלפניה [ועוד כתב שלגבי קציר של שביעית היוצא למוצאי שביעית נראה שלוקה אף לרבי ישמעאל. וע' חזו"א שביעית יז, ב]. וע' גם בחדושי רעק"א שצדד בזה.

ג. נראה שלרבי עקיבא איסור 'תוספת' מהתורה חל שלשים יום קודם ראש השנה. והכמים הוסיפו לאסור משני פרקים כבסמוך. ואין התר לעשר נטיעות אלא כלפי איסור דרבנן, אבל בתוך שלשים אסור, שהרי משמע בגמרא שלרבי עקיבא לא נתקבלה הלכה לעשר נטיעות [והתוס' בראש השנה (ט. ד"ה ור"ע) כתבו שלפי מסקנת הגמרא יתכן לפרש הלכה של עשר נטיעות אף לרבי עקיבא, והלימוד מן הכתוב הוצרך לאסור בזמן שאין בית המקדש קיים] (עפ"י מנחת שלמה ח"ג קכא).

מדברי חכמים, אסור לחרוש בשדה ערב שביעית מזמן שאין החרישה מועילה לפרי – כדברי בית שמאי.